

Implementácia environmentálnych manažérskych systémov v malých a stredných organizáciách a samospráve

E. Virčíková: Implementation on Environmental Management Systems in Small and Medium Organizations and Self-Government. Život. Prostr., Vol. 42, No. 3, p. 125 – 128, 2008.

Environmental management systems (EMS) can be used by organisations in both the private and public sectors to help them reduce their environmental impacts, comply with relevant legislation, and demonstrate that they are managing their environmental risks and liabilities responsibly. Some organisations develop their own in-house systems which may be appropriate for their sector or size but most seek independent certification against the international standard ISO 14001 which specifies all the requirements necessary for a robust environmental management system. EMAS is a voluntary EU wide scheme which gives recognition to organisations who have implemented ISO 14001 and produced a public statement about their performance. This article is devoted to these systems and to integrating management systems, which has become an increasingly important competitive issue.

Uplatňovanie dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky v organizáciách znamená ich aplikáciu na základe slobodného rozhodnutia, t. j. nad rámec legislatívnych noriem. Dobrovoľné nástroje patria do skupiny strategických preventívnych nástrojov, dôraz kladú na odstraňovanie príčin znečisťovania životného prostredia. Medzi dobrovoľné nástroje environmentálnej politiky patria:

- systémy environmentálneho manažérstva,
- environmentálny audit,
- čistejšia produkcia,
- ekodizajn,
- ekologické označovanie,
- environmentálne účtovníctvo.

Tento príspevok sa venuje systémom environmentálneho manažérstva ako súčasťou celkového manažérského systému organizácie, ktorý zahŕňa organizačnú štruktúru, plánovanie, zodpovednosti, praktiky a postupy, procesy a zdroje na zavádzanie, dosiahnutie, preskúmanie a udržiavanie environmentálnej politiky.

Environmentálny manažérsky systém podľa noriem ISO 14 001

Skupina ISO noriem je veľmi široká, ale skratka ISO sama nehovorí, čím sa norma zaoberá, na to slúži

číselný kód. Medzinárodné normy sa potom prijímajú do európskych (EN ISO) a národných noriem (STN EN ISO). Publikovaných noriem je dovedna približne 16 500 a definujú rôzne požiadavky z rôznych odbov. Samostatnou skupinou sú normy aplikovateľné v každom odvetví, ide o normy definujúce požiadavky na *manažérske systémy organizácií*. Normy, na rozdiel od legislatívy, predstavujú *dobrovoľný nástroj*, ich rozdiel je zrejmy z tab. 1.

Z noriem ISO rady 14 000 z r. 2004 je práve norma ISO 14 001 tou, podľa požiadaviek ktorej sa systém zavádza a certifikuje. Základným zámerom normy je

Tab. 1. Porovnanie legislatívy a noriem (štandardov)

Legislatíva	Normy (štandardy)
Povinná	nepovinné
Právny status	nemajú právny status
Vymáhateľná	nie sú vymáhateľné
Vzniká demokratickým princípom	nevznikajú na demokratickom princípe
Pôsobnosť obmedzená hranicami	medzinárodná platnosť
Kontrolovaná štátnymi orgánmi	kontrolované vlastníkom normy (štandardu)

podpora ochrany životného prostredia a prevencia jeho znečistenia. Nestanovuje žiadne absolútne požiadavky na environmentálne správanie organizácie, kladie však dôraz na dodržiavanie legislatívnych požiadaviek, ktoré sa týkajú jednotlivých zložiek životného prostredia (vody, vzduchu, pôdy, odpadov atď.). Základom je identifikácia všetkých aspektov, ktoré majú vplyv na životné prostredie. Organizácia si potom sama môže definovať, čím najviac životné prostredie zaťažuje a hľadať vhodné metódy na postupné znižovanie dôsledkov svojich aktivít na životné prostredie. Norma ISO 14 001 je určená všetkým organizáciám, ktoré chcú aktívne zlepšovať prístup k ochrane životného prostredia a vyhnúť sa pokutám za nedodržiavanie platnej legislatívy.

Environmentálne orientované riadenie nemusí znamenať ekonomické zaťaženie organizácie. Hoci zavádzanie EMS na začiatku vyvoláva náklady, v strednodobom horizonte by mal úžitok z neho prevyšovať náklady na zavádzanie, udržiavanie a zlepšovanie systému. Medzi hlavné prínosy fungujúceho EMS patria:

- dodržiavanie legislatívy v oblasti životného prostredia, a tým aj zníženie rizika prípadnej pokuty,
- celkové posilnenie existujúceho systému manažerstva,
- hospodárnejšie využívanie surovín, energií a ďalších zdrojov,
- zníženie rizika environmentálnych nehôd a havarijných stavov,
- zvýšenie podnikateľskej dôveryhodnosti pre partnerov, investorov, peňažné ústavy, poisťovne, verejnú správu a širokú verejnosť,
- ľahšie získanie povolení a licencií,
- získanie konkurenčnej výhody,
- zavedenie poriadku (najmä v prevádzkach, v dokumentácii, organizačnej štruktúre a v environmentálnych činnostiach).

Schéma pre environmentálne manažérstvo a audit

Schéma pre environmentálne manažérstvo a audit (*Eco-Management and Audit Scheme* – EMAS) je v rámci Európskej únie dobrovoľným nástrojom environmentálneho manažérstva pre organizácie, ktoré chcú zhodnocovať a zlepšovať svoje environmentálne správanie. EMAS je zostavená tak, aby prostredníctvom lepšieho využívania zdrojov, súladu s environmentálnou legislatívou, riadenia svojich významných priamych a nepriamych environmentálnych aspektov a realizáciou svojich cieľov a procesov, pomohla zvýšiť ich konkurencieschopnosť. Registrácia v EMAS dáva organizáciám možnosť preukázať všetkým zainteresovaným stranám (zákazníkom, verejnosti, úradom), že hodnotia, riadia a znižujú environmentálne vplyvy svojich činností a produktov.

EMAS sa v súčasnosti považuje za najspoľahlivejší a najefektívnejší manažérsky nástroj pre organizácie, ktoré chcú zlepšovať svoje environmentálne správanie prostredníctvom pridanej hodnoty, v porovnaní s požiadavkami EMS podľa normy EN ISO 14 001 najmä:

- v zhode s legislatívou životného prostredia, ktorej plnenie je garantované štátom,
- v povinnom informovaní verejnosti prostredníctvom environmentálneho vyhlásenia organizácie,
- vo zvýšenej angažovanosti zamestnancov.

Výhody zavádzania EMAS:

- ide predovšetkým o marketingový nástroj, ktorý posilňuje imidž organizácie nielen z pohľadu odberateľov, ale aj verejnosti a konkurencie,
- pomáha uzatváraniu nových kontraktov, zlepšuje šancu vo výberových konaniach,
- rozvoj PPP (*Public Private Partnership* – partnerstva súkromného a verejného sektora) na miestnej úrovni, spojeného s ochranou životného prostredia,
- v niektorých prípadoch je podmienkou udelenia licencií (napr. v zahraničí sú to spaľovne nebezpečných odpadov),
- väčšie možnosti získania úverov a poisťných zmlúv,
- vhodný argument proti tvrdeniu ekodumpingu.

Environmentálne manažérské systémy pre malé a stredné organizácie a samosprávy

Zo skúseností vyplýva, že environmentálne manažérské systémy možno implementovať aj v malých a stredných organizáciách a samospráve (za predpokladu podpory vrcholového manažmentu). Zavedený a udržiavaný systém je motivujúci nástroj predovšetkým z hľadiska objemu prínosov, časovej a finančnej náročnosti a tiež zviditeľnenia týchto organizácií v úsilí o zlepšenie stavu životného prostredia.

Očakávané významné zmeny po implementácii systému sú špecifické pre malé a stredné organizácie a možno ich charakterizovať takto:

- zlepšenie pracovného prostredia (kvality, hlukovej záťaže, havarijnej pripravenosti atď.),
- výroba šetrnejších výrobkov (využívanie druhotných surovín, minimalizácia produkcie odpadov, znižovania emisií do ovzdušia a pod.),
- zlepšenie konkurencieschopnosti, vzťahov s verejnosťou a zákazníkmi, s úradmi, dodávateľmi a odberateľmi,
- skvalitnenie práce v oblasti životného prostredia, zvýšenie kvalifikácie zamestnancov, lepšia evidencia a dodržiavanie legislatívy,
- definovanie vhodnejšej organizačnej štruktúry,
- zlepšenie logistiky,

- zníženie škodlivosti výrobkov, zníženie obsahu nebezpečných látok, zlepšenie v oblasti zneškodňovania výrobkov,
- zníženie nárokov na skladovacie priestory atď.

Úspech zavádzania systému závisí od charakteru organizácie, od jej situácie pred samotným zavádzaním a celkového prístupu manažmentu. Ohroziť implementáciu tohto nástroja môže nedostatok ľudských a finančných zdrojov, obava, či sa zavedený systém nestane len ďalším regulačným opatrením a aké dôsledky tento dobrovoľný nástroj bude mať (jeho dôsledky vo všetkých oblastiach).

Prax ukázala, že pred zavedením environmentálnych manažérskych systémov je vhodné mať zavedený minimálne systém manažérstva kvality, neskôr sa odporúča zaviesť aj iné manažérske systémy a vhodné ich integrovať.

Systémy manažérstva kvality

Zavádzanie a nasledujúca certifikácia systému manažérstva kvality (*Quality Management System – QMS*) prebieha podľa STN EN ISO 9 001 z r. 2001, ktorej požiadavky možno aplikovať v organizáciách rôzneho zamerania a rôznej veľkosti. Pre normy ISO rady 9 000 všeobecne platia moderné zásady manažérstva, ktoré vychádzajú z praktických skúseností významných európskych organizácií tak, ako sú definované v modeli výnimočnosti Európskej nadácie pre manažérstvo kvality (*European Foundation for Quality Management – EFQM*). Na základe medzinárodného skúmania princípov kvality bolo vypracovaných 8 zásad manažérstva kvality:

- zameranie na zákazníka,
- vedenie,
- zapojenie zamestnancov,
- procesný prístup,
- systémový prístup manažmentu,
- neustále zlepšovanie,
- prístup k rozhodovaniu na základe faktov,
- vzájomne prospešné dodávateľské vzťahy.

Prínosy zavedeného systému:

- posilnenie existujúceho manažérského systému organizácie,
- zvýšenie konkurencieschopnosti,
- plnenie požiadaviek zákazníkov a zvyšovanie ich spokojnosti,
- zvýšenie hodnoty organizácie,
- zlepšenie imidžu organizácie,
- zníženie organizačných nákladov,
- lepšia úspešnosť vo výberových konaniach,
- zvýšenie exportných možností,
- efektívnejšia alokácia zdrojov,
- aplikácia princípu neustáleho zlepšovania,

- podstatné zníženie reklamácií a nákladov plynúcich zo zistených nezhôd,
- zvýšená ochrana údajov a informácií,
- lepšia interná komunikácia,
- zvýšenie spokojnosti zamestnancov.

Systém manažérstva bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci podľa OHSAS 18 001

OHSAS 18 001 je medzinárodne uznávaná špecifikácia (de facto norma) na posudzovanie systémov manažérstva bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Základným princípom je identifikácia možných rizík na pracovisku a ich efektívne riadenie tak, aby bolo minimalizované možné poškodenie zdravia zamestnancov. Dôraz sa kladie na prevenciu a predvídateľnosť situácií nebezpečných pre osoby pohybujúce sa na pracovisku, a to pri všetkých činnostiach spojených s fungovaním organizácie. Systém manažérstva bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci je koncipovaný tak, aby bol zlučiteľný s normami ISO 9 001 a ISO 14 001 a aby uľahčoval integráciu všetkých systémov do jedného funkčného celku. Tento systém je vhodný pre všetky typy organizácií, ktoré majú na zreteli zdravie svojich zamestnancov. Efektívne zavedený systém pomôže eliminovať alebo minimalizovať riziká všetkých, ktorých aktivity sú spojené s činnosťou organizácie. Naplnenie požiadaviek normy zabezpečuje aj plnenie legislatívnych požiadaviek v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a môže celkovo zvýšiť produktivitu práce z hľadiska prevencie vzniku pracovných úrazov a chorôb z povolania.

Prínosy zavedeného systému:

- preukázanie plnenia legislatívy v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci,
- zlepšenie imidžu,
- systematická minimalizácia rizík, resp. nebezpečenstiev, ktoré ohrozujú bezpečnosť a zdravie všetkých osôb ovplyvňovaných produktmi organizácie,
- obmedzenie výskytu chorôb z povolania a pracovných úrazov,
- možné zníženie nákladov spojených s nehodami na pracovisku,
- zlepšenie vzťahov so zamestnancami, verejnosťou a orgánmi štátnej správy,
- úspory na prípadných pokutách.

Nová verzia OHSAS 18 001 z r. 2007 je spracovaná tak, aby sa väčšmi podobala normám ISO 9 001 a ISO 14 001, čo ešte posilní integráciu systémov. Organizácie, ktoré sú už certifikované podľa OHSAS 18 001 z r. 1999, majú dva roky na prechod k novej verzii, ktorá sa od predchádzajúcej odlišuje najmä v týchto bodoch:

- používa termíny zhodné s ostatnými systémovými normami,

- nová časť je o hodnotení súladu s právnymi a inými požiadavkami, ktoré sa vzťahujú k bezpečnostným rizikám organizácie,
- do posudzovania nebezpečenstva, stanovovania rizík a určenia riadiacich postupov je teraz zahrnutý ľudský faktor (správanie, schopnosti atď.) nielen vlastných zamestnancov, ale i ostatných zainteresovaných strán,
- kladú sa vyššie nároky na spoluúčasť zamestnancov pri riadení bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci,
- sprísňujú sa požiadavky na vyšetovanie nežiaducich udalostí – nehôd a skoronehôd (úrazov, požiarov a havárií),
- prispôbujú sa vstupy a výstupy,
- vedenie skúma požiadavky ostatných systémových noriem.

Systém manažérstva sociálnej zodpovednosti podľa normy SA 8 000

Normu iniciovala SAI (*Social Accountability International*) – nezisková organizácia, ktorá sa zaoberá rozvojom, implementáciou a dohľadom nad dobrovoľne verifikovateľnými normami spoločenskej zodpovednosti. Systém SA 8 000 je vytvorený podľa vzoru noriem ISO 9 001 a ISO 14 001. SA 8 000 je komplexnou, globálnou a dôveryhodnou normou pre auditovanie a certifikáciu súladu s korporatívnou zodpovednosťou. Vzťahuje sa na všetky organizácie, ktoré majú záujem preukázať svojim zákazníkom a zainteresovaným stranám, že sa starajú o svojich zamestnancov. Norma vychádza z presvedčenia, že všetky pracoviská sú riadené spôsobom, ktorý podporuje úctu k základným ľudským právam a manažment je pripravený prijať zodpovednosť za tento prístup.

Certifikát vydáva tretia strana – certifikačný orgán. Certifikát podľa SA 8 000 potvrdzuje, že systém sociálnej zodpovednosti bol posúdený a porovnaný s najlepšou praxou, ktorú norma vyjadruje, a je s ňou v súlade. Dáva najavo zákazníkovi, že organizácia je dôveryhodným partnerom, ktorý všetky potrebné vnútorné procesy a postupy podriadil dodržiavaniu ľudských práv svojich zamestnancov.

Systém manažérstva informačnej bezpečnosti podľa normy ISO 27 001

Systémy manažérstva informačnej bezpečnosti (*Information Security Management Systems – ISMS*) dopĺňajú riadenie organizácií, ktoré pracujú s veľkým množstvom dôležitých firemných a prevádzkových informácií v listinnej i elektronickej podobe a ich činnosť závisí od využívania IT/IS. Z tohto pohľadu je ISMS bezpečnostnou nadstavbou systému manažér-

stva kvality a úzko súvisí s riadením rizík. Implementácia systému riadenia informačnej bezpečnosti rozhodne nie je (v závislosti od stavu organizácie) krátkodobou záležitosťou, navyše, i po dokončení vyžaduje priebežnú starostlivosť na zodpovedajúcej úrovni.

Prínosom zavedeného systému je:

- stanovenie bezpečnostnej stratégie a súvisiacich zodpovedností,
- prehľad aktív, ich ocenenie a klasifikácia,
- identifikácia hrozieb v oblasti bezpečnosti informácií,
- eliminácia alebo zníženie rizík v tejto oblasti,
- zabezpečenie vlastníkov, že ich spoločnosť je bezpečne riadená,
- zvýšenie povedomia i zodpovednosti zamestnancov pri práci s informáciami,
- vypracovanie riadiacej dokumentácie,
- identifikácia a vynútenie dodržiavania legislatívnych a zmluvných požiadaviek,
- konkurenčná výhoda, v niektorých prípadoch i dôležitá požiadavka dôveryhodnosti organizácie (napr. výberové konania, imidž firmy, zákonné požiadavky ochrany informácií).

Integrácia manažérskych systémov v organizáciách

Spomínané normy, podľa ktorých sa systémy zavádzajú a certifikujú, majú veľa spoločných znakov. Ponúka sa možnosť systémy vzájomne prepojiť. Integrácia môže byť v rovine organizačnej, dokumentačnej, kontrolnej a podobne. Impulzom k integrácii môže byť aj zjednodušenie, časová úspora v porovnaní s prevádzkovaním izolovaných systémov. Integrovaný systém zdôrazňuje záväzok k trvalému rozvoju vo všetkých aspektoch činnosti organizácie. Kombináciou noriem do jedného manažérského systému možno eliminovať duplicitnú prácu a udržiavať jednoduchú dokumentáciu. Keďže všetky systémy sú založené na spoločnom princípe neustáleho zlepšovania, kombinovaný audit znamená menej periodických auditov, čo je jednou z veľkých výhod pre malé a stredné organizácie.

Literatúra

Virčíková, E., Pálffy, P.: *Environmentálne manažérstvo – teória a metodika*. 2. vyd., Košice: VŠBM, Multiprint, s. r. o., 2008, 322 s.

<http://www.env.cz/>

<http://www.cenia.cz>

Prof. Ing. Edita Virčíková, CSc., Katedra integrovaného manažérstva Hutníckej fakulty Technickej univerzity v Košiciach, Letná 9, 040 01 Košice, edita.vircikova@tuke.sk